

STICHTING RUIMTE
JRG 13 nr. 1 MRT 2008
Waarde 4 euro

Monumenten, architectuur en stedenbouw
in Roermond en omstreken

Ruimtelijk

Pierre Cuypers:
architect en ijdeltuit

Peter de Cock werd in 1751 gevangen gehouden in de kelders van het Roermondse stadhuis. De stank aldaar verdreef zelfs zijn pleitbezorgers. Door de eeuwen heen is hij een schelm gebleven die zijn stad op een Tijn Uilenspiegel-achtige wijze bekijkt.

Colofon

Ruimtelijk verschijnt viermaal per jaar en brengt nieuws, achtergronden en uiteenlopende opinies rond monumentenzorg, stedenbouw, ruimtelijke ordening en architectuur in Roermond en omgeving. Bestuursbijdragen vallen buiten verantwoordelijkheid van de redactie. Overname van artikelen is toegestaan nadat toestemming is verkregen en als bronvermelding wordt toegepast. **Uitgave:** Stichting Ruimte. **ISSN** 1389-2606. **Redactie:** Leonard Fortuin, Thei Moors, Paul Poell, Chris Roemen, Bert Thomassen, Marianne Wulms-Hovens. **Medewerkers:** Peter de Cock, Lucien Jansen. **Redactie-adres:** Bachstraat 112, 6044 SN Roermond, tel. 0475-322618.

Vormgeving: Bert Thomassen. **Fotografie:** Leonard Fortuin, Thei Moors, Bert Thomassen, Chris Roemen. **Verspreiding:** per post of eigen bezorgers. Oude nummers zijn beperkt verkrijgbaar op het redactieadres of bij Boekhandel Boom, Neerstraat 29, Roermond. **Abonnementen:** € 16,- per jaar, over te maken op Postbank 7625876. Bij meerdere abonnementen op één adres abonnementsprijs in overleg. **Abonnementenadministratie:** Bachstraat 112, 6044 SN Roermond, tel. 0475-322618. **Mede mogelijk gemaakt door** ARS Grafisch. **Bestuur Stichting Ruimte:** Quint Lommen, Hein Tilborghs, Lucien Jansen, Leonard Fortuin, Jan Grouls. **Secretariaatsadres:** Wijershoflaan 31, 6042 NK Roermond, tel. 0475-350367. **E-mail:** stichtingruinteroermond@kpnplanet.nl. **Internet:** www.historieroermond.nl>Stichting Ruimte.

Nieuw bestuur

Met ingang van 1 februari jl. heeft Ruimte een nieuw bestuur dat bestaat uit: Quint Lommen (voorzitter), Leonard Fortuin (vice-voorzitter), Lucien Jansen (secretaris), Hein Tilborghs (penningmeester) en Jan Grouls (bestuurslid). Het bestuur wordt bijgestaan door twee adviseurs: Benoît Locht en Harry Tolkamp.

Inhoud

- 1 **Glas-in-loodraam met architect Pierre Cuypers** in St. Urbanuskerk in Bovenkerk (N-Holland)
- 2 **Column** *Peter de Cock*; **colofon**
- 3 **Redactioneel**;
Pierre Cuypers ijdeltuit?
- 6 **'En nog vele jaren'**
- 7 **Vergeethoek**; **Keurmerk**
- 8 **Kruiswegpark**
- 11 **Karel Lückner**
- 12 **De Kartuis**
- 16 **Op de rol 'Lopende zaken'**

Bijdrage 2008

Het is weer maart en het moment om uw jaarlijkse bijdrage aan ons te voldoen breekt daarmee aan. In 2007 zijn wij gestopt met het sturen van acceptgiro's omdat dat een wijze van innen is die ons geld kost. En alle uitgaven die we ons kunnen besparen, proberen we uit. Het afgelopen jaar hebben veel abonnees betaald na de eerste oproep, wat minder in aantal waren degenen die dat in tweede instantie deden, helaas zijn er ook die na drie oproepen niets van zich lieten horen. Die laatsten zijn nu geen abonnee meer. Het was uw goede voornemen om ons ook dit jaar weer te steunen. We hoeven u dus alleen maar de weg te wijzen: stort uw bijdrage van minimaal 16 euro (méér mag ook) op postbankrekening 7625876 en Ruimtelijk valt weer een heel jaar lang in uw brievenbus. Bedankt voor uw medewerking.

Wandelen langs Roermonds industrieel erfgoed

De VVV organiseert op 11 mei vanaf 14.00 uur een themawandeling langs industrieel erfgoed in Roermond. Op het programma staat onder andere een bezoek aan de voormalige Mouterij van Beltjens. De wandeling begint bij café de Sjnats aan de Markt. Tijdens de wandeling, die een kleine twee uur duurt, wordt telkens kort stilgestaan bij markante overblijfselen uit het Roermondse industriële verleden, zoals de watertoren op het stationsgebied, de oude stationstunnel, en de Baco-gebouwen. Bent u die dag toevallig verhinderd? Niks aan de hand, Stichting Ruimte organiseert later in de zomer in samenwerking met VVV-stadsgids Phylo Peat een fietstocht rond het thema industrieel erfgoed. Deze fietstocht is gratis voor Ruimtedonateurs. De datum staat nog niet vast, maar we houden u op de hoogte van het hoe, wat en wanneer.

Monumentenridder Cartigny gaat mooie boeken lezen

Tekst en foto: **Chris Roemen**

Nadat hij zich twaalf jaar het vuur uit de sloffen heeft gerend voor de Stichting Ruimte en voor de Roermondse monumenten, vindt Willem Cartigny het mooi geweest. Hij trekt zich terug uit de stichting waarvan hij lange tijd het gezicht was, en het beleid mee bepaalde. Want Cartigny was iemand die in het debat vooraan stond, en die over heel veel dingen een mening heeft. Vaak een mening die met tal van argumenten werd onderbouwd. Kortom iemand die je moeilijk kunt ontwijken, als je dat al zou willen. Maar hij vertrekt. Willem weg, nieuw bestuur. Nieuwe problemen, nieuwe kansen. Portret van een monumentenridder.

In de werkkamer van Willem Cartigny valt me een fotootje van de Dalai lama op, dat aan de muur is geprikt. Cartigny grinnikt als ik er naar vraag. *"Ik heb een grote bewondering voor die man. De Chinezen helpen de hele Tibetaanse cultuur naar de knoppen, in dat land vindt etnocide plaats, en hij blijft maar positief, vol compassie en mentaal in evenwicht. Ongelooflijk! Bij zo'n onrecht zou ik echt razend van woede worden. Met meditatie-oefeningen ben ik nooit ver gekomen."* De innerlijke vrede die de Tibetaanse spirituele leider uitstraalt, lijkt inderdaad haaks te staan op het karakter van Cartigny die soms meer lijkt op een vulkaan die op het punt staat uit te barsten. Mensen die hem kennen uit de wereld van de monumentenzorg omschrijven hem steevast als zeer gedreven, deskundig, en ook als volhardend en onbuigzaam. Meegaandheid en plooibaarheid behoren niet tot zijn meest in het oog springende karaktertrekken zeggen ook medestanders. De een prijst hem ervoor de hemel in (*"eindelijk iemand die zijn poot stijf houdt!"*) de ander vindt dat het ook wel eens wat soepeler mag, maar Cartigny ziet het helemaal anders: *"Niet meegaand... ik? Een harde opstelling? Onafhankelijk, zou ik zeggen. Wij, als Ruimte, zijn altijd bereid geweest om water bij de wijn te doen, en hebben dat ook vaker gedaan. We hebben altijd beseft dat politiek een kwestie is van keuzes maken. Van geven en van nemen."* Nee, nee, zo'n harde bikkelaar is Cartigny dus niet. Van de andere kant... Als ik na ons gesprek (het is begin februari) mijn jas pak, kijkt hij op een klokje: *"Ah, dan heb ik nog even tijd om te gaan zwemmen."* - *"Naar welk zwembad ga je?"* *"Nee, niet in een zwembad. Gewoon buiten, in de Maarsseveense plassen."* - *"Huh?"* *"Dat doe ik zo vaak mogelijk, het hele jaar door. Ook als het vriest. Ach, ik ben daar een jaar of tien geleden mee begonnen, en het beviel goed. Ben ik er maar mee doorgegaan."*

Dossierkennis

Na twaalf jaar op allerlei manieren actief te zijn geweest voor Ruimte, houdt Cartigny het nu voor gezien als bestuurslid van de Stichting en als medewerker van Ruimtelijk. Het waren jaren waarin hij vanuit zijn woonplaats Utrecht de vinger aan de pols hield en een formidabele dossierkennis opbouwde over het monumentale wel en wee van zijn geboortestad. De strategie van Ruimte was immers om de handel en wandel van de Gemeente Roermond nauwlettend te volgen, de gemeente waar nodig te houden aan afspraken, op de vingers te tikken en er desnoods tegen te procederen. Vooral als Ruimte zich genoodzaakt zag om de gang naar de Raad van State te maken, lag daar vaak een fors dossier aan ten grondslag. En Cartigny was de man van de procedures, die daarvoor raadsbesluiten, wetgeving en tal van ambtelijke paperassen doorvlooiden.

Door de kennis die hij daarmee opbouwde, kon hij het debat soms volledig domineren. Secretaris Lucien Jansen: *“Willem heeft een fenomenale kennis, hij is een lopend archief. En hij vergeet niets. Heb je het ergens over, dan weet hij precies wat er een jaar geleden op die of die vergadering over is gezegd.”*

Met zijn kennis kon hij het debat soms ook doodslaan, want dan kwam hij met een spervuur van argumenten om zijn gelijk te onderbouwen. Sommigen hadden het daarom wel eens over de *“Stichting Cartigny te Utrecht.”*

Huysmans

De liefde voor de stad was hem min of meer met de paplepel ingegeven. Zijn grootvader Jan Huysmans was een van de pioniers op het gebied van de stadsgeschiedenis en de monumentenzorg. *“Zodra hij de kans schoon zag, werden we meegetroond naar het Museum. Want dat hoorde in zijn ogen bij de opvoeding,”* schreef Cartigny een paar jaar geleden over hem. Op het Bisschoppelijk College kreeg hij Duits van nog zo'n kenner, de bekende germanist en amateurhistoricus dr. Van Rijswijk, later tevens pastoor van Asselt. En natuurlijk was hij een van de velen die geënthousiasmeerd en geïnspireerd werden door Jo 'de koe' Hansen. Als lid van de Eucharistische Kruistocht (een van de vele clubs waarbij 'le vache' - de enige mannelijke koe, zoals hij zelf zei - betrokken was) werden Cartigny en zijn broers regelmatig verblijd met diens cultuurhistorische beschouwingen.

En nu is het dan pats-boem voorbij?

Cartigny: *“Ik houd op met werken voor Ruimte. Maar dat wil niet zeggen dat ik Roermond dan vergeet of zo, integendeel. Ik woon al 35 jaar in Utrecht, ben ook erg geïnteresseerd in de monumentale kant van deze stad. Maar het is niet te vergelijken met wat Roermond voor mij betekent. Nee, nee, ik wordt dit jaar zestig, en bij Ruimte zijn nieuwe mensen gekomen. Laat die het maar overnemen. Ik denk ook niet dat het goed is als iemand heel lang dit werk doet, het is ook tijd voor een frisse wind. Ik ben jaren in de weer geweest met ambtelijke stukken, nu hoop ik meer tijd te krijgen om historische literatuur of boeken over architectuur te lezen.”*

Zijn stokpaardjes: de negentiende eeuw en de industriële monumenten die in die tijd verzezen. In de jubileumbundel van Ruimte schreef hij twee uitgebreide artikelen, één over het complex Haagen het ander over architecten die tussen pakweg 1860 en 1940 in Roermond actief waren of die uit Roermond kwamen.

“In die negentiende eeuw ligt voor een groot gedeelte de basis van het huidige Roermond. Toen was Roermond echt de tweede stad van Limburg. Een stad met cultuur, die ook in nationaal opzicht iets betekende. Een stad met een lange bestuurlijke traditie, die teruggaat tot de Gelderse periode. Een bisschopsstad, stad van kloosters, stad met onderwijsinstellingen die in heel Nederland bekend waren. Wat ik echt slecht vind aan projecten als het DOC en het Retailcenter is dat daarmee uitsluitend wordt ingezet op kooptoeisme. Het sluit totaal niet aan bij de zaken die je gezien de traditie in Roermond zou willen terugzien: onderwijs, bestuur, cultuur. Aan die hele traditie wordt gewoon voorbij gegaan. Roermond is altijd bestuurscentrum, kantoorstad en cultuurstad geweest, maar er is geen enkele visie op een dergelijk soort toekomst voor de stad.”

Jos van Rey had het kunnen presteren om van Roermond echt een monumentenstad te maken. Hij heeft er de capaciteiten voor, maar het ontbreekt hem aan affiniteit met cultuur. De gemeente roept monumentenzorg uit tot speerpunt, maar laat de zaak vervolgens liggen. Een gemiste kans.”

CR: De Gemeente maakt een andere afweging. Het terugdringen van de hoge werkloosheid bijvoorbeeld.

“Waar het om gaat is dat de Gemeente nu uitsluitend inzet op megaprojecten als het DOC en het Retailcenter, Jazzcity, autoboulevard en dergelijke. Roermond moet koopstad nummer één worden en daar moet alles voor wijken. Als dat een positief effect heeft op de werkgelegenheid is dat prima, maar als de gemeente had ingezet op cultuur en onderwijs had dat ook banen opgeleverd. Maar daarvoor is de belangstelling gewoon minimaal. Van Rey heeft er geen affiniteit mee, die komt uit een milieu van middenstanders. Die spreken de taal die hij begrijpt en die hij zelf spreekt. Dáár interesseert hij zich wél voor, en niet voor cultuur.”

Ik wil bovendien wel eens zien hoe die megaprojecten er over een aantal jaren bijliggen. Hoeveel van die grote projecten liggen of komen er niet in de omgeving? En dat met een teruglopende bevolking.”

CR: Neemt niet weg dat de keuze die de Gemeente maakt, banen oplevert.

“Werkloosheid is een legitiem argument, maar niet zoals het door de Gemeente wordt gebruikt. Het Retailcenter is pure megalomanie. Daar zit toch geen visie op stadsontwikkeling achter? Bovendien vraag ik me af of zo'n Retailcenter echt banen gaat opleveren. Het is daar niet alleen grootwinkelbedrijf, maar ook funshoppes. Dat wordt dus uit de stad zelf weggehaald. Best mogelijk dat het Retailcenter banen oplevert, maar in de binnenstad zal het werkgelegenheid kosten. Nu al is de leegstand in het centrum, met tien procent, heel groot.”

“Het argument van de gemeente is dat je leegstaande monumenten beter kan herinrichten dan laten verloederen. Het gaat erom dat je die functiewijziging zodanig moet uitvoeren dat ze niet strijdig is met het historische karakter. Ik heb helemaal niets tegen functiewijzigingen. Kijk hoe die Camiel Oostwegel het in het zuiden doet. Die maakt van een kerk een boekwinkel. Prachtig toch? Mét behoud van het historisch karakter!”

Maar wat doen ze hier? Kijk naar de Karmel, het enige contemplatieve klooster dat we in Roermond nog hadden.

Nou moest dat gebouw worden gesloten en dan moeten er alternatieven voor worden gezocht. Projectontwikkelaars komen wat plannen betreft zelden verder dan woningen, dus die worden daar ook gepland. Alla, daar kan ik dan nog vrede mee hebben, maar doe het dan wel op een wijze die aansluit bij het karakter van dat klooster en met enige creativiteit. Maar dat zie je nu helemaal niet gebeuren. Ook de Commissie Beeldkwaliteit is tegen, maar die uitgebreide en zeer gefundeerde bezwaren worden vervolgens gewoon terzijde geschoven. Leg dat nou eens uit. De Gemeente zou daar toch kritisch moeten zijn? Trouwens, waarom zou de afweging altijd moeten doorslaan naar het economische belang? Kijk eens naar die reuzenmasten en die hoge Edco-hallen in het buitengebied. Dat is toch verschrikkelijke megalomanie. Overal moet men dimmen, alleen in Roermond niet. Volgens mij is dat omdat de projectontwikkelaars hier buitensporig veel te zeggen hebben. Je ziet overal in Nederland dat het de projectontwikkelaars zijn die het stadsbeeld en zelfs het landschapsbeeld gaan bepalen. Visie is er niet, vandaar die verrommeling van het landschap. Afschaffing van de welzijnscommissies is voor heel Nederland een ramp, maar in Roermond is de dreiging dubbel. College en projectontwikkelaars zijn hier twee handen op een buik."

Ronkend en protsend

"Het zijn de projectontwikkelaars als Van Pol die alles bepalen, en die gaat het alleen om geld. Visie op de toekomst van de stad is er niet en historisch besef hebben ze al net zo min. Je ziet het al aan de manier waarop ontwikkelaars hun plannen onderbouwen. Ze weten nauwelijks hoe je Cuypers schrijft, laat staan dat ze weten dat er meer architecten met die naam waren. Ze weten er niets van en het interesseert ze ook niets. En allemaal die plannen worden dan ronkend en protsend gebracht. Er is geen enkele historische visie.

"Juist de Gemeente zou daar tegengas moeten bieden, maar dat gebeurt niet. Kijk eens naar dat blaadje City Life, waar al die projectontwikkelaars ruim baan krijgen om hun plannen te presenteren zonder dat er ook maar enig tegengas wordt gegeven. De gemeente loopt er helemaal mee weg, en de stadsarchivaris schrijft er zelfs elke keer een voorwoord in. Daar begrijp ik dus helemaal niks van. Dit alles leidt tot een enorme armoë in berichtgeving, alleen Ruimtelijk geeft af en toe tegenwicht.

"Ik heb echt helemaal niets tegen nieuwbouw, ook niet tegen een project als de Stenen Trappen. Maar wel als daar een paar monumentale pandjes voor moeten wijken. Er zijn gemeenten die pas op de plaats maken. Meestal zijn dat plattelandsgemeenten, die gewoon niet willen uitbreiden. Ik ben daar niet voor. Maar ik ben wél tegen veranderingen die het karakter van een plaats fundamenteel wijzigen. En dat is wat er nu in Roermond gebeurt.

"Die plannen voor een complete wijk met drijvende woningen in De Weerd. Op zich vind ik het niet verkeerd, wonen op het water. Maar juist in De Weerd moet je dat niet doen. De Weerd heeft zo'n uniek karakter, die woningen en boerderijen rond het kerkje, het stuwcomplex. Dat had natuurlijk allang beschermd dorpsgezicht moeten zijn. Maar wat gebeurt er? Een jaar geleden wordt de mogelijkheid om een beschermd dorps- of stadsgezicht aan te wijzen door het college uit de Monumentenverordening gehaald. Ruimte heeft daar toen nadrukkelijk voor gewaarschuwd, maar het wordt toch gewoon door

De uitspraak van Willem Cartigny over projectontwikkelaars die alles bepalen, werd bewaarheid toen na het interview de plannen voor het voormalige justitieel complex in de Pollartstraat bekend werden. Bijgaande tekst daarover is te vinden op de gemeentelijke website. Overigens zijn door de voorgestelde invulling de plannen van Marlou Geraedts en de firma Laudy, die toch een grote kans leken te maken, van de baan. In *Ruimtelijk* van september 2007 schreven wij er nog over.

'Quartier Damianus' is de naam van een bijzonder complex dat door restauratie en nieuwbouw zal worden gerealiseerd op de markante locatie van het monumentale voormalige Bisschoppelijk Paleis (1666) en het voormalige Huis van Bewaring (1863) aan de Pollartstraat, Heilige Geeststraat, Dionysiusstraat in de binnenstad van Roermond. De locatie is door een openbare inschrijving met voorselectie onlangs in handen gekomen van Van Pol Beheer BV te Roermond met een ambitieus plan voor restauratie en herontwikkeling.

de Raad aangenomen. En dat loopt er dan trots mee te koop dat het tweede monumentenstad van Limburg is! Op ongeveer hetzelfde moment wijst Weert twaalf beschermde dorps- en stadgezichten aan, ik wil maar zeggen."

Karaktermoord

Het karakter van de stad Roermond, daar draait het bij Cartigny om. Een karakter dat in de loop van de eeuwen is gevormd. Daarbij sluit hij aan op wat Peter Nissen schrijft in zijn inleiding op het jubileumboek van Ruimte: een stad is een verhaal dat nooit af is, maar dat wel is gebouwd met stenen die je niet zomaar kan weghalen zonder het verhaal teniet te doen.

Zo fraai en diplomatiek als professor Nissen zal Cartigny de boodschap niet brengen. Niet dat hij de nuance uit de weg gaat, integendeel. Ook binnen Ruimte werd vaak verzucht dat hij er letterlijk alles bijhaalde wat er maar bij was te halen om een betoog te onderbouwen. Maar grote woorden schuwt hij evenmin. In een gesprek met hem vallen regelmatig woorden als 'sloopgolf', of 'sloopwoede'. Daarvan is volgens hem op dit moment sprake. "Je hebt in de loop van de geschiedenis een paar van die golven gehad. Begin twintigste eeuw moest zogenaamde ouwe rommel als het Begijnhof, het Munsterklooster en de Voogdij worden afgebroken. In de jaren 70 was er ook zo'n golf. Toen verdwenen bijvoorbeeld allerlei kloosters uit de stad. En nu zijn ze bezig de laatste industriële monumenten een voor een te laten verdwijnen."

Dat het ECI-complex mag blijven staan beschouwt hij als een goedmakertje oftewel, in goed Cartignyaans "een schaamlap".

Een ander woord uit de vocabulaire van Cartigny: "repeteerleugens". Die worden volgens hem herhaaldelijk verteld ten stadhuize. Zo is er de regelmatig herhaalde leugen dat het kazernesgebouw is gered dankzij de Gemeente. Cartigny kan zich daar zichtbaar over opwinden. "Dat is niet dankzij de Gemeente maar ondanks de Gemeente behouden gebleven. Als Ruimte geen actie had gevoerd, was het afgebroken. Het erge is dat ambtenaren achter die repeteerleugens aan blijven lopen, of ze soms zelf aandragen. Een kritische houding is er niet, en daarmee gooien ze hun professionele integriteit te grabbel."

CR: Hoe zie je nu de monumentale toekomst van Roermond?

De plannen voorzien in restauratie van het voormalige cellenblok en de bijbehorende gebouwen aan de Pollartstraat met vestiging van een hotel met 54 kamers en een restaurant. Luiten Van der Valk Beheer BV uit Eindhoven zal zorgdragen voor de exploitatie van dit onderdeel van het plan.

De bestaande niet monumentale vleugel van de gevangenis zal worden gesloopt om plaats te maken voor een kleinschalig appartementengebouw met 22 appartementen, die te zijner tijd door Wonen Roer en Maas zullen worden verhuurd.

In het voormalige Bisschoppelijk Paleis worden na restauratie een kantoor van Proteion ondergebracht en 9 appartementen, waar zorg op maat kan worden geleverd.

De bestaande noodgebouwen achter het voormalige Bisschoppelijk Paleis zullen worden gesloopt om plaats te maken voor een kleinschalig appartementengebouw met 12 appartementen. Het voormalige koets-huis zal worden verbouwd tot twee stadswoningen.

“Ik ben bang dat Roermond zijn karakter verliest. Roermond moet zich echt breed maken voor cultuur. Maar ze laten het gewoon wegglijpen. Wil je een cultuurstad zijn, dan moet je daar beleid op voeren. Maar wat gebeurt er? Ze willen de cultuur weghalen uit de stad en naar het ECI-terrein brengen. Fout, vind ik. Juist in de binnenstad hoort dat thuis, dáár moet het juist bruisen!

Dat ze zich niet breed maken voor cultuur zie je nu weer in die discussie over een regionaal archief, en waar dat zou moeten komen. Daar hoeft toch niet over te worden gediscussieerd? Er is maar een plaats die daarvoor in aanmerking komt, namelijk Roermond. Maar het lijkt allemaal langs het stadsbestuur heen te gaan. In de jaren negentig is het bisschoppelijk archief uit de stad verdwenen, zonder dat daar iemand naar omkeek. Dik honderd jaar geleden bewoog de stad hemel en aarde om het Gelders archief te behouden. Een complete rel was dat toen. En nu?

Het is een slechte zaak dat één wethouder zo dominant is. Dat is de dood in de pot. De gemeente moet uiterst kritisch worden gevolgd, je moet ze volgens mij voortdurend op de huid blijven zitten, anders gaat het verkeerd. Ik wil best positief zijn hoor, maar alléén positief? Pfff. Als je alleen maar positieve geluiden mag laten horen, dan loopt het dood, dan kom je nooit verder. Het is een vorm van dialectiek, actie-reactie weet je wel. Je komt als stad niet op een hoger niveau als er geen tegengas wordt gegeven. Dat is ook heel kwalijk in de gemeenteraad, waar nauwelijks oppositie wordt gevoerd, en waar van het dualisme nauwelijks iets terecht komt. Want laten we eerlijk zijn, getalsmatig hebben de drie oppositiepartijen niets in te brengen.

Het speelt ook in het monumentenoverleg. Daar wordt geen enkele kritiek geleverd. Ik begrijp het niet. Laten die andere monumentenorganisaties zich soms paaien door subsidiegeld? Zijn ze daarom in het monumentenoverleg blijven zitten, terwijl Ruimte eruit werd gezet? Ik begrijp het niet, maar ik weet wel dat ik het niet loyaal vind. Als de andere monumentenorganisaties meegaan in de lijn Van Rey, is dat hele monumentenoverleg wat mij betreft een schaamlap voor lamentabel monumentenbeleid. Ruimte krijgt geen subsidie. Ik heb het als penningmeester nooit willen aanvragen omdat je dan je onafhankelijkheid op het spel zet.”

CR: Zeker bij de Gemeente heeft Ruimte de naam overal tegen te zijn.

“Wij hebben een waakhondfunctie. Rura heeft zich ontpopt als restauratiestichting, prima! Naar mijn mening is het genoeg als één club zich daarmee bezighoudt, dus laat Rura dat maar doen. Maar het is onzin om te beweren dat Ruimte overal tegen is! Juist daarom hebben we de ruimtekeurmerken en de informatiepanelen en hebben we jarenlang onderbouwde alternatieven aangedragen voor plannen die we niet vonden deugen, zoals nu bijvoorbeeld in de Lindanusstraat. En wie heeft het ophangen van die infopanelen tegengehouden? De Gemeente. Een jaar later hangen ze dan eindelijk toch, maar dat getraineer was natuurlijk pure sabotage.

“Het idee van de Ruimte-Keurmerken heb ik hier in Utrecht gezien. Daar zie je overal van die rood-witte bordjes, met het wapen van de stad. Ik zag het helemaal voor me dat zo iets ook in Roermond zou gebeuren. Maar het is gebleven bij een paar schildjes. Jammer. Het is trouwens sowieso onzin dat we altijd dwarsliggen. Van Rey noemde ons in NRC Handelsblad een stelletje querulanten. Nonsens, we zijn altijd bereid geweest om met de Gemeente mee te denken, maar uiteindelijk doen ze toch wat ze zelf willen, of wat projectontwikkelaars willen. We zijn ook niet dwars gaan liggen toen het DOC gepland werd. Toen de plannen daarvoor gemaakt werden had de Gemeente ons nodig. Van Rey heeft ons toen een voorstel gedaan: als jullie niet lastig doen met dat DOC, dan trek ik een miljoen gulden extra uit voor monumentenzorg. Dat is ook schriftelijk vastgelegd. Wij zijn er toen mee akkoord gegaan, omdat we er best positieve kanten in zagen maar Van Rey heeft de zaak vervolgens op zijn kop gezet. Het geld werd aanvankelijk geoormerkt voor de Noordelijke Vestingwerken, maar van dat project is nog steeds niets terecht gekomen. Een deel van dat miljoen is later gebruikt voor de restauratie van de kathedraal. Dat vind ik oneigenlijk gebruik van die gelden. Nog voor de afronding van de eerste fase van het DOC zou begonnen worden met de Noordelijke Vestingwerken. Inmiddels is er al een flinke hap van dat geld weggevloeid naar de kathedraal, is de geldwaarde flink achteruit gegaan en is de tweede fase van de ontwikkeling van het DOC al bijna voorbij. En dan zijn wij degenen die niet meewerken?” ®

Na tien jaar

Ruimte vindt de buitenruimte

Tekst Thei Moors

De stad Roermond kent een lange en bewogen geschiedenis. Na de oorlog moesten we de resten van de wereldbrand bij elkaar rapen en weer opbouwen. De Wederopbouw bracht de jongste, nu nog weinig gewaardeerde 'moderne' monumenten voort. De jaren van het interbellum, waren bloeiperioden van de Nieuwe Zakelijkheid, art deco, Jugendstil en Amsterdamse School; architectuur- en kunststromingen die bekende namen voortbrachten als Josef Cuypers, Dupont, Franssen en ook al Jan Bongaerts. Daarvoor werden de Roermondse bouwuitingen gedomineerd door Pieter Cuypers, Kayser en Weber; resulterend in magnifieke bouwwerken die tot de beroemdste monumenten van onze stad behoren. Oudere gebouwen, ik zal ze hier echt niet allemaal opsommen, bepalen al sinds eeuwen ons stadsbeeld en we willen dat ze dat ook vooral moeten kunnen blijven doen: de voormalige rechtbank, de Prinsenhof annex Godshuis, de Steenen Trappen - thans fors onder restauratie; de oude kerken zoals de Christoffelkathedraal, de Munsterkerk, de Hervormde Kerk, of de Caroluskapel. Ook de overgebleven kloosters als dat van de Karmelitessen, de Kartuisers; de oude vestingwerken...

Zo kan ik lang door- gaan en dat doen we als Stichting Ruimte ook na tien jaar nog zeker. Ons inzetten voor deze waarden die ons stadsbeeld, onze kaart van de stad, bepalen. We hebben altijd onze mening gegeven over ruimtelijke ontwikkelingen aangaande de stad als geheel, de planologie, over de verkeerssituatie, de ontwikkelingen in de kantoren- of winkel- sector. De regio rondom onze stad hebben we regelmatig bezocht en becommentarieerd, daar waar wij dat nodig vonden.

Met de gemeentelijke herindeling hebben we een nieuwe horizon gekregen. Swalmen, Asselt en Boukoul zijn er voor ons 'bij gekomen' en we menen ook daar onze mening over gebouwde objecten te moeten ventileren. Tien jaar bemoeienis met de gebouwde omgeving van Roermond en omstreken.

Maar na tien jaar menselijke maakbaarheid zijn we tot het inzicht gekomen dat we meer moeten doen. We zijn door de grootschalige infrastructuure werken, 'die nodig zijn om onze ecomie te doen draaien' gaan inzien dat ook hier belangrijke waarden in het geding zijn: aardkunde en geologie, geomorfologie en landschap. Wat weten wij als 'stadsmensen' van de duinen van Kitskensberg, de Maasmeander van de Donderberg, of de Peelhorst uit het Tertiair, een Hoogterras, het stempel dat de Roer drukte op het Leropperveld, invloeden van de ijstijden op onze omgeving. Of van de ontwikkeling van de cultuurlandschappen om ons heen; de Meinweg, de velden en kampen rondom Asenray en Maasniel. Er zijn resten gevonden van menselijke be-

woning in de Hout (een buurtschap aan de Swalm in Swalmen-Noord) van 20.000 jaar geleden! Hoe leefden deze mensen en wat deden zij met hun landschap? Al deze begrippen en locaties worden overigens zeer helder beschreven door Benoit Locht in onze jubileumbundel.

Als wij al niet weten van deze waarden, hoe moeten beleidsmakers en ambtenaren dan erop gewezen worden dat ze er rekening mee moeten houden bij het maken en uitvoeren van nieuwe plannen?

We weten nu dat ook deze elementen in onze niet-gebouwde omgeving schreeuwen om bescherming; actueel is de ontwikkeling rondom de R73. Unieke eeuwenoude aardkundige elementen zijn doorsneden en voor eeuwig vernietigd omdat wij menen er een weg doorheen te moeten leggen, die misschien nog geen honderd jaar stand zal houden. Het Leropperveld: wie zegt dat als de gemeente Roermond in bezit komt van deze hoek tussen de Maastrichterweg, Lerop en de Linnerheide, dat hier niet over twintig jaar nieuwe woningen worden gebouwd? Wij zeggen dat er daar belangrijke aardkundige objecten liggen die verwijzen naar de oude loop van de Roer, toen die nog niet via de huidige bedding, maar ten zuiden van St.Odiliënberg via het Leropperveld naar onze stad liep. Zeer uniek en zeer behoudenswaard.

Tien jaar Ruimte heeft tot het inzicht geleid dat we meer kunnen doen dan alleen naar onze stad te kijken. Het stedelijke en het landelijke gebied zijn met elkaar verweven, zij het minder dan eeuwen geleden, maar toch. Er zijn buiten onze 'muren' belangrijke waarden die voor ons, moderne mens, interessant genoeg zijn om zich voor in te zetten. Hoe dankbaar kunnen we dan later met onze kinderen of kleinkinderen een wandeltocht of fietstour maken en hen leren over deze waarden. ®

Architect Jan Bongaerts en de Amsterdamse School

Tekst **Marianne Wulms – Hovens**

Foto's **archief Jan Bongaerts Jr. en Frans Wulms**

De Amsterdamse School in Roermond

Trouwe abonnees van *Ruimtelijk* zal het bekend zijn dat Gerard van de Garde in 1998 aandacht besteedde aan de in Roermond geboren architect Jan Bongaerts (1893-1968). De redactie vindt de unieke en waardevolle gebouwen in de stijl van de Amsterdamse School een goede reden om dit onderwerp opnieuw te belichten.

De benaming *Amsterdamse School* is ontstaan omdat het aanvankelijk om een bij uitstek Amsterdamse aangelegenheid ging. Dit had alles te maken met de ontwikkeling van de volkswoningbouw. Architecten beleden het ideaal van een gemeenschapskunst, waarin het bouwen, ambachtelijke materiaalbehandeling, bouwplastic, beeldende en decoratieve kunsten en kunstnijverheid als geheel representatief waren voor een betere wereld.

De algemene indruk van deze bouwstijl is er een van eenheid, waarbij in de Hollandse architectuur oosterse elementen zichtbaar zijn. Allerlei daken hebben neergaande gebogen lijnen, ver vooruitspringende afdaken en wonderlijk gegolfde dakplaten. Rechthoekige omtrekken met smalle langwerpige ramen verhogen de kracht van de stijl.

Een inktpot vol inspiratie

Op de druilerige zaterdag 19 januari reisden Jan Bongaerts jr. en zijn vrouw Laura vanuit Maarssen naar Roermond voor een interview. *'Jan wordt altijd heel vrolijk van Limburg'*, verklapt Laura, waarna de kaart van Michael Schulz de volle aandacht krijgt. Het ouderlijk huis wordt onmiddellijk ontdekt en al is Jan junior 47 jaar weg uit Roermond, de stad blijft hem aanspreken in alle facetten.

De Limburgse vlaai komt op tafel en in een gemoedelijke sfeer vertelt de naamgenoot en jongste zoon over leven en werk van zijn onvergetelijke vader.

Jan Bongaerts senior werd in de Brugstraat geboren en binnen het

gezin van vijf kinderen was hij graag creatief bezig. Zijn scheppingsdrang werd verder ontwikkeld op de Teekenschool en deze ging verder dan vakmanschap. Jan kreeg de gelegenheid om zijn talenten verder te ontwikkelen bij het bureau van Dr. Cuypers. Hij ontving er een getuigschrift na het doorlopen van zijn stage. Daarna ging hij naar de Nederlandse Spoorwegen in Utrecht. *'Kins se, de Inktpot' in Utrecht?*, vraagt Jan junior. Het blijkt hier te gaan om het grootste bakstenengebouw van Nederland, waarin elementen van de Amsterdamse School aanwezig zijn. In vroegere jaren was het een hoofdgebouw van de Nederlandse Spoorwegen, tegenwoordig is het de huisvesting van ProRail. Het monumentale gebouw is een ontwerp van spoorwegarchitect George van Heukelom (1870-1952). Het aantal gemetselde stenen bedraagt 22 miljoen. De UFO op het dak, overgebleven van kunstproject Panorama 2000, wil niet van wijken weten. Helaas is er geen Stichting Ruimte zoals in Roermond, want dan zou deze vliegende schotel snel verdwenen zijn!

De tijd die Jan Bongaerts in Utrecht doorbracht inspireerde hem tot ontwerpen voor Roermondse huizen in de stijl van de *Nieuwe Zakelijkheid*. De drie woonhuizen uit 1933 met de huisnummers 41 - 45 in de Voogdijstraat zijn hier een voorbeeldige weergave van.

De voordeuren hebben paraboolvormige omlijstingen, de gevel is uitgevoerd in geel met contrasterend blauwe onderpui en sierelementen. Zoals ook in de gids 'Roermond monumentaal' vermeld staat, vormen de vlaggenmasthouders een speels ornament. (Zie ook het boek: 'Architectuur in Noord- en Midden-Limburg; 1900 - 2000, een BNA uitgave uit 2000.) Het markante hoekpand Steenweg/Bergstraat, waarin Specsavers Opticiens is gevestigd is ook uitgevoerd in de expressionistische stijl van de Nieuwe Zakelijkheid.

Huwelijk in Roomse sferen: solide basis voor een opbouwend bestaan

Het is tijd voor een intermezzo, een meegebrachte film over de mens achter de architect gaat in de video. In zwart/wit zijn naast huiselijke taferelen opmerkelijke beelden

te zien. Jan junior geeft tekst en uitleg en vertelt over het huwelijk van zijn ouders op 11 mei 1936. Het was heel progressief voor die tijd, de aanstaande echtgenoot was 43, zijn partner 36. Ze reisden met de katholieke pers naar Rome, waar een bevriende priester, Rob Salomons, hen in de echt verbond. Dit heugelijke feit vond plaats in de crypte van de Sint Pieter. Tijdens de audiëntie bij paus Pius XI gaf hij het kersverse echtpaar een door hem gezegend kruisje als aandenken. Met zoon Hub kwam gezinsuitbreiding en toen Jan senior 47 jaar was diende klein Jantje zich aan. Het is dezelfde zestigplusser die het nu betreurt 'dat alles als je jong bent zo gewoon is' en dat vragen - zoals over het werk van zijn vader - pas later komen.

Zo gaat dat in de film van het leven en terwijl de afgebroken Nedam garage te zien is en een ingemetseld Bachusbeeld in een gevel van de Brugstraat, wordt een levensgeschiedenis verder onthuld. Er waren drie tekenaars in het kantoor dat de architect aan huis had. Als de zon scheen werden lichtdrukken gemaakt, iets wat Jan jr. zich levendig herinnert en waarbij hij vaak meehielp.

Terug naar de biografische gegevens: het volgende station werd Deventer. Na deze episode bij de Nederlandse Spoorwegen vestigde Jan Bongaerts zich als zelfstandig ondernemer in Roermond met een eigen bureau, aangesloten bij de Bond van Nederlandse Architecten (BNA). Na een eerste begin vanuit de ouderlijke woning in de Brugstraat werd de locatie Hamstraat 21. De kantoorbedrijvigheid vond later plaats vanuit de toenmalige Molenweg 1, nu Bisschop Lindanussingel 1.

Op de Hamstraat schreef de architect geschiedenis door de latere Edah te ontwerpen, waar nu een schoenenzaak in gevestigd is. Zoon Jan over zijn ouders tijdens de werkzaamheden aan de Molenweg: *'De rol van mijn moeder mag niet worden uitgevlakt. Ze runde in het begin het bureau. Moeder deed het administratieve gedeelte, zoals het uittypen van bestekken. Dat waren lijvige documenten die op een oude typemachine werden uitgetypt. In latere jaren kwam een typiste in dienst, omdat de zorg voor de kinderen meer tijd vroeg.'*

Jan jr. reageert bevestigend als ik hem vraag naar een aantal kwaliteiten van zijn vader: hij was ongetwijfeld niet alleen een creatief ontwerper, maar ook een man met sociale verantwoordelijkheidszin. Dit mag blijken uit het feit dat een oudere werknemer, een tekenaar die uit Maaseik kwam, ernstig ziek werd. Mijn vader heeft hem tot zijn overlijden zijn volle salaris uitbetaald. *'Mijn vader stond ook voor wat hij voor ogen had. Ontwerpen moesten vaak verdedigd worden voor de Welstandscommissie en als de wijzigingen niet pasten bij zijn concept en afbreuk deden aan het esthetische geheel, dan kon hij zich hier behoorlijk aan ergeren. Hij liet het zich niet aangaan, maar thuis kon hij zijn verhaal kwijt. Als lid van Rura en bestuurslid van de Ambachtsschool beschikte hij bovendien over de nodige cultuurhistorische kennis'.*

Het expressieve van vormgegeven bedrijfspanden

Door het uitwisselen van ervaringen komen allerlei patronen aan het licht, zo ook over bedrijfspanden en hun bestemmingen. Jan Bongaerts ontwierp rond 1935 de panden 16 t/m c van de Steenweg. Voorbijgangers die opwaarts kijken ervaren het krachtige effect van de doorlopende horizontale belijning boven de drie winkels. De glas-in-lood raampartijen en sierornamenten versterken deze indruk.

Ramen met vlakverdeling zijn ook in het pand Hamstraat 21 lichtgevende elementen. Boven Nimco House of Shoes zijn net als bij woonhuizen op de Kapellerlaan inspringende gevelgedeeltes aangebracht.

Het sierlijke naambordje op de gevel van Willem II Singel 22 vermeldt de naam van architect Jan Bongaerts, het is het enige tegeltje dat overgebleven is in de stad. Vorm en kleur vormen een prachtige synthese bij dit pand van Lesly's sportstudio met de opvallend rood-oranje gevel.

De sterke horizontale accenten in de gevelindeling die zo kenmerkend zijn voor de Amsterdamse School vallen bij dit gebouw extra op in de contrasterende kleur grijs. Door verbouwingen heeft deze vroegere glasfabriek van Borckelmans nu een inhoud van ca. 300 m².

Wie zich aan de tand wil laten voelen kan dit letterlijk doen in de wijk Kapel in 't Zand. Het hoekhuis Parklaan 30 is een Bongaerts - pand. De praktijkruimte van tandarts Boermans bevindt zich in de Pastoor Peutestraat.

De omschakeling van Amsterdamse School stijl naar traditionalisme

In het werk van Jan Bongaerts vloeien meerdere bouwstijlen in elkaar over. Het Groene Kruisgebouw dat in 1950 in Maasniel-Roermond gebouwd werd, is een typisch voorbeeld van traditionalistische architectuur.

In zijn werk maakte de architect een opmerkelijke ontwikkeling door van Amsterdamse naar traditionalistische Delftse school. Op de vraag in hoeverre de oorlog hier impact op heeft gehad, antwoordt Jan jr.: *'De Amsterdamse School stijl was nagenoeg uit zicht bij het aanbreken van een nieuwe tijd. Bij ontwerpen voor de Kamer van Koophandel en voor het voormalige raadhuis in Linne werden andere materialen, zoals beton, toegepast. Deze gebouwen kregen daardoor een andere, meer functionalistische uitstraling. Mijn vader bleef alle ontwerpen zelf maken. Hij kon hier zijn creativiteit in kwijt en hield van het uitdiepen van details.'*

Jan Bongaerts heeft ook zorg gedragen voor restauratie van pand 'de Kar' in de Brugstraat, de oorlogsschade was hier aanzienlijk. De aaneengesloten panden 5a – 11 van Intersport van den Bergh werden door restauratie behoed voor verder verval.

De esthetiek van de Amsterdamse School

Bij deze bouwstijl ging het niet alleen om rationele wooneisen, maar ook om de schoonheid van een gebouw.

Het hoekpand Venlosepoort 1 verenigt een zakelijke uitstraling met een bepaalde romantiek. Zelden werd een bocht sierlijker 'ingekleed' dan zoals hier naar de Steegstraat: een groen glanzende benedengevel en een gele facade, verfraaid met groene horizontale lijn. Parabool omlijstingen en glas-in-lood verhogen de sfeer.

Aan de kant van de Hamstraat wordt de Abdijhof afgesloten door een boog. Deze is onderdeel van de huizen 31 en 31 a tot Abdijhof 6. (In vroegere tijden stond hier het poortgebouw van de Munsterabdij die tot het begin van de 20e eeuw als kazerne diende.)

Op de Minderbroederssingel werd architectuurgeschiedenis geschreven en waren zowel Jan Bongaerts senior als zijn zoon Hub. bewoners in een statig decorum. Een ander pand dat hier de signatuur van de Amsterdamse School draagt is nummer 48, het bouwjaar is 1924. De gevel siert het straatbeeld met de stadskleur blauw.

Romantisch traditionalisme: de bouwtrant waarmee Jan Bongaerts tijdens en na de Tweede Wereldoorlog opmerkelijke resultaten bereikte. Versobering en esthetisch woongenot zijn hierbij op een harmonische wijze in balans. Een overzicht: Villa Avelingo, Wilhelminalaan 82, gebouwd in 1940, met groene luiken en bakstenen sierverbanden rond de voordeur is hiervan een voorbeeld. Het naastgelegen pand nummer 86 is ook een echte Bongaerts woning. In het oude gedeelte van de binnenstad sieren trapvormige, hoge, rechthoekige ramen met blokvormige natuurstenen accenten The Phone House. Samen met Byou Brigitte vormt dit hoekpand de verbinding Varkensmarkt/Markt. Bij juwelier Stassar, Markt 5, staat het jaartal 1949 vermeld boven de voordeur. Onder de dakrand is siermetselwerk aangebracht, ramen en deuren zijn voorzien van een natuurstenen kader.

Jan Bongaerts jr. benadrukt dat hij heel trots is op het levenswerk van zijn vader.

Hij beschouwt het als een voorrecht dat hij mee mocht gaan naar de bouw, ontvangsten en openingen, iets dat hij als leuk, zinvol en leerzaam heeft ervaren.

En de stad Roermond? Die heeft door de karakteristieke bouwstijl van de gewaardeerde architect een uniek Amsterdams accent verkregen!

Een Huysplaetse bij de

Tekst **Marianne Wulms - Hovens**

Nieuwbouwproject in opwaartse lijn

‘Plan voor woningen klooster Venloseweg’ kopte Dagblad De Limburger op 5 april 2006. Het artikel maakte melding van de voorgenomen bouw van een vijftiental huizen door de Roermondse ontwikkelaar Lambriex Beheer.

Sinds 2004 is het namelijk haast oorverdovend stil rond het gebouw, het wacht nog steeds op een nieuwe bestemming. Roermond wordt rijkelijk gezegend met hemelwater als ik de eerste dag van oktober 2007 navraag doe naar de stand van zaken.

Er blijkt weinig nieuws te melden rond het monumentale voormalige klooster van de Karmelietessen aan de Venloseweg, rond juli 2008 is waarschijnlijk meer zekerheid hierover te krijgen. Chrit Lambriex van Lambriex Beheer verwijst mij naar Hans Coppens van het architectenbureau, die mij meer kan vertellen over wat er in stand zal worden gehouden. Hans kan mij al gauw geruststellen wat de authentieke buitenkant betreft, deze blijft nagenoeg hetzelfde als nu en de sfeer blijft ongewijzigd. Hier wordt duidelijk niet tegen heilige huisjes aan geschopt en is een liefhebber van cultuurhistorie aan het woord. Hij geeft aan dat alles met zorg en grondig wordt gedaan, een enkel detail zoals het toevoegen van kleine ramen is noodzakelijk vanwege de lichtinval. Op de binnenhof komen er enkele deuren bij. Hans Coppens zegt het met een lach: ‘Als de nonnen weer terug zouden komen naar deze panden hoefden we er qua indeling niet veel aan te wijzigen. Maar zij konden de financiering om alles brandveilig te maken niet voor elkaar krijgen’.

De kloostertijd is sinds 1997 voorgoed voorbij. Aanpassingen aan de huidige tijdseisen zijn vanzelfsprekend voor de woningen en (brand) veiligheid gaat nú boven alles. De bestaande ruimte zal ‘ter opwaarts’, van beneden naar boven gesplitst worden, waarmee vijftien woningen in het klooster gerealiseerd worden.

Asielzoekers die het leegstaande gebouw tijdelijk bewoonden hebben er dusdanig huis gehouden dat veel verloren is gegaan en vernield. Dit geldt gelukkig niet voor de vloer. De balken van de vloerconstructie zullen bij de verticale splitsing behouden blijven. Het is de bedoeling dat alles zo puur mogelijk wordt gehouden, er zullen bijvoorbeeld geen voorzetwanden worden geplaatst om bestaande muren ‘af te dekken’.

In de tuin achter het klooster komt een met groen overdekte ondergrondse parkeergarage. In de voormalige kapel is kantoorruimte gepland en buiten zal ‘kleine Treeske’ als vanouds blijven wachten.

De geschiedenis van de Karmel

Wie wil onthaasten kan kiezen voor een weekendverblijf in een klooster. Diverse bezinningscentra zijn gevestigd in voormalige kloosters. Het echte kloosterleven vindt men er bijna niet meer, maar de sfeer in de gebouwen kan bijdragen aan een bezinning op het bestaan. De contemplatieve orde van de Karmelietessen was gericht op bezinning. Zij heeft in Roermond een zodanige rol gespeeld dat dit een nadere beschouwing verdient. Te beginnen met de historische achtergrond van het Karmelkloosterleven.

Karmel

In de stad Roermond waren ordes van de Ursulinen, de Minderbroeders en de Kartuziers en kloosters met namen als Mariagaard en Maria Wee. En er was het Karmelietessenklooster. Het is bijzonder dat Roermond vierhonderd jaar Kartuziers heeft gekend, maar de Karmel heeft er ook een onuitwisbare indruk achtergelaten.

De eerste Roermondse Karmel: 1698 – 1797

Citaat uit een herdenkingsboekje van 1957: 'Begin juli van het jaar 1698 arriveert er te Roermond een klein gezelschap zusters. Gesluisde stille gestalten, gekleed in een bruin habijt. Een grote zwarte sluier bedekt hun gezicht als zij uit het rijtuig stappen. Zij betrekken een kleine burgerwoning, Roermond bereidt de nieuwe bewoonsters geen feestelijke ontvangst. Veeleer staat men wantrouwend tegenover dit nieuwe kloostertje. Het stadsbestuur is maar slecht te spreken over deze vestiging. Heeft Roermond soms geen kloosters genoeg? Roermond, stad met met een gering inwonertal: burgers: kloosterlingen, reguliere en seculiere geestelijken, studenten, militairen en regeringsambtenaren én ... 21 'nieuwelingen'.

De Karmelietessen wisten zich verzekerd van de steun van Koning Karel II van Spanje, de soeverein over de Zuidelijke Nederlanden. Zijn gemalin Marianna van Pfaltz-Neuburg was ook hierin zijn rechterhand. De tijdsgeest is veranderd, in de huidige tijd is het ondenkbaar dat de koning en zijn gade beschuldigd werden van hekserij, maar Marianna reageerde op deze aantijging met grote nuchterheid. Het sterkte haar zelfs in haar verlangen om goed te doen en de Karmelstichting in Roermond zou er wel bij varen. En zij werd ook 'geestelijk gesterkt' bij de realisatie van haar liefdadigheidsplannen. Een rol van belang was daarin namelijk weggelegd voor Proost Franciscus van Aefferden, zoon van Adam van Aefferden, rekenmeester in Roermond.

Franciscus was sinds 1690 verbonden aan het Spaanse hof, erekapelaan van Marianna en een 'correspondent' die zij zeer vertrouwde. De zusters maakten aanspraak op gebouwen die hen toegezegd waren, aan de (Hoge) Heghstraat; de huidige benaming is Lindanusstraat - de Lage Hegstraat is nu Pollartstraat. Na enkele brieven van Franciscus en bemiddeling van koningin Marianna ging hun woonwens in 1699 in vervulling. De Karmelietessen leefden daar in eerbiedige zwijgzaamheid tot maart 1782.

In de loop der jaren werden enkele aangrenzende percelen bijgekocht. Zoals een flinke 'Moes-hoff' van een magistraat. Een van de bewoonsters, zuster Hermana, vermeldt in haar boek A deo et rege hoe deze Caspar de Bor gunstig gestemd moest worden. Het ging erom het recht van eigendom te verkrijgen. Als de hofstede gekocht kon worden, dan kon hierin een kapel 'met kluisken' gebouwd worden. Het stadsbestuur gaf toestemming en rond dezelfde tijd kon nog iets gekocht worden: een 'Lapken Hof' dat eigendom was van een priester.

Het klooster lag in de onmiddellijke omgeving van het bisschoppelijke paleis in de Pollartstraat, dat later dienst zou doen als rechtbank. Het werd in 1783 opgeheven op last van keizer Joseph II. Roermond was na de Spaanse successieoorlog Oostenrijks geworden. Van de toenmalige bewoonsters trokken de meeste naar Franse kloosters. Nadat zij terugkwamen in de tijd van de Franse Revolutie konden ze weer aanspraak maken op de Roermondse kloostergebouwen, tot ze korte tijd later opnieuw werden verdreven.

Een plattegrond uit 1784, gemaakt door landmeter Smabers, heeft de kerk van het klooster vastgelegd. Deze bevond zich op de hoek Voogdijstraat/Lindanusstraat. Verder zijn afgebeeld de refter, keuken, spoelhuis, een afzonderlijk paterskwartier en zelfs een 'Genever Stoockerie en backhuijs' aan de kant van de Bethlehemstraat.

Een vondst om op te bogen

In 1970 werden bij bouwwerkzaamheden in de Voogdijstraat enorme kelder-gewelven zichtbaar. De bogen waren van de eerste Roermondse Karmel, daterend uit de 18e eeuw. Op deze historische grond was eerder de Rekenkamer van Gelder gevestigd. In de 17e eeuw vestigden zich hier Karmelietessen. Zij waren afkomstig uit Brussel, maar deze godsvruchtige stichting is een andere dan die van de eerste Roermondse Karmel. Wat gebeurde er met de gebouwen toen 'de ziel van het huis' verdwenen was? Het verval sloeg genadeloos toe, bruikbare zaken werden er uit gesloopt. Lood- en ijzerwerk, eiken balken, pannen en bakstenen verdwenen van het terrein. De familie van Aefferden tastte in de buidel, met de bedoeling de tuinen een nieuwe bestemming te geven. Na enkele transacties ontstond een ommuurde tuin en later het pensioonaat 'Sint Louis'. Deze kostschool kreeg een bestemming voor voogdijkinderen onder Broederlijke hoede. Nadat de zusters in de tijd van de Franse Revolutie terugkwamen konden ze weer aanspraak maken op de Roermondse kloostergebouwen, tot ze korte tijd later opnieuw werden verdreven.

Citaat uit een krantenartikel:
's Ochtends half zeven. Het is stil in de sobere kapel. De ademhaling van de zuster Karmelietessen is het enige dat hoorbaar is in de houten koorbanken. De bruine habijten hangen onbeweeglijk tot bijna op de grond; de ogen zijn gesloten. Precies tegelijkertijd staat iedereen op en wordt luid en monotoon het gebed ingezet: 'Wees gegroet Maria'.
 Drie eeuwen lang hebben de zusters gebeden voor de inwoners van de bisschopsstad. Zij waren dankbaar voor alle weldaden, aan hen bewezen. Zelfs voor de kruisjes op het levenspad en voor menselijk lijden werd God dank gezegd. Met het oog op de hemel was dit voor hen de grootste zegen en genade die de goede God schenken kon.

De tuin met de kloostermuur aan de achterzijde van het Karmekomplex. Foto's: Leonard Fortuin.

De tweede Roermondse Karmel: 1882 – 1957

Oase van rust en vrede in roerige tijden

De negentiende eeuw bleek rijp voor verandering en Mère Emmanuel werd medestichteres van de nieuwe Karmel in Roermond. Ze had allesbehalve een gemakkelijke taak in haar kleine, Karmelitaans sober ingerichte huisje. Ondanks de tegenwerking van de Kanselier van het Soevereine Hof van Gelder slaagde zij erin een terrein aan te kopen. Het grensde aan het Hof der Rekenkamer. Niet veel later werden de ruimere gebouwen hiervan de nieuwe huisvesting van de Karmelietessen. Mère Emmanuel was inmiddels gekozen tot Priorin. Er waren nieuwe roepingen, meerdere meisjes verkozen de zogeheten 'weg van totaliteit'. Het pad naar het land van totale eenvoud ging echter niet over rozen.

De oorsprong van dit nieuwe begin gaat terug tot de Dertigjarige Oorlog. Tijdens het beheer van Napoleon in 1802 werden alle kerkelijke goederen tot staatseigendom verklaard. De zusters weken uit naar een burgerwoning en met veel nieuwe zusters was de heroprichting in 1850 een feit. In 1870 werd uitgekeken naar een nieuwe stichting. Midden in de Frans - Pruisische oorlog namen de zusters hun intrek in een leegstaand broederklooster. Een grondige reiniging van dit voormalige lazaret was noodzakelijk. Het samenwonen in communiteit werd luttele jaren later in 1874 danig verstoord door Bismarck met zijn Meiwetten. Hij voerde van 1871 tot 1887 de Kulturkampf tegen de rooms-katholieke kerk. De Meiwetten van 1875 leidden tot ontzetting uit het ambt en soms vervolging van talrijke geestelijken.

Noodgedwongen verhuisden de zusters in 1875 naar het landgoed Paarlo bij Sint Odiliënberg. Hun te kleine landhuis had de allure van een echte Karmel en door een onverwachte erfenis werd de bouw van een nieuw klooster mogelijk. De keuze viel op Roermond, een herinrichting van de Karmel, dicht bij zijn ruïnes. De Venloseweg werd de nieuwe locatie en de koopsom van de aangekochte grond bedroeg 2855 gulden. De koop werd gesloten in 1881 en architect Jorna vervaardigde het deels uitgevoerde bouwontwerp. De inzegening van de kapel vond plaats op 31 augustus 1882. Deze werd toegewijd aan de Onbevleete Ontvangenis en de Heilige Familie werd Patroon van het Huis. De kruisweg werd ingezegend en in oktober het kerkhofje achter het huis.

Het Karmelleven werd gekenmerkt door pastorale inzet in de vorm van visitaties, door verkiezingen, het afleggen van rooms-katholieke kloostergeloften tijdens inkleding en professies en door retraites en feesten. Maar bovenal door de levensstijl met stil gebed, gezang en meditatie. Er werden hosties gebakken van ongedesemd brood. Zusters knielden neer in de koorbanken en namen ook wel plaats achter ijzeren tralies. Bij dit alles leek het of hemels licht naar binnen viel door de glas-in-loodramen. Door de groei en bloei was het soms goed toeven in het rosarium van de binnentuin. Veel tijd werd echter in de eenzaamheid van een sobere cel doorgebracht. Het samentreffen was in kapel, refter en recreatiezaal.

In 1931 werd aan de voorzijde van het klooster een monument geplaatst van Theresia van Avila. De eerste steen er voor werd gelegd door aannemer Scholten, die een halve eeuw eerder het klooster bouwde. Harry Hovens maakte een tabernakel voor een speciaal aan de H. Theresia gewijd kapelletje. Dit laatste werd rond 1950 gebouwd aan de zuidelijke zijgevel. Het fraaie houten sacramentkastje op het altaar werd later door ene kapelaan Meddens meegenomen naar de missie en verdween naar Afrika.

Bij het 75 jarig bestaan in 1957 verscheen een boekwerkje over de Karmel en in 1982 werd het 100 jarige bestaan gevierd, een tijd om in dankbaarheid op terug te kijken. Dit gold zeker niet in de laatste plaats voor de periode van de Tweede Wereldoorlog, waarin de Karmel een baken was voor onderduikers en noodlijdenden. Citaat uit 'Oorlogsherinneringen' van zuster Agnes Remmers (van de Dominicanessen):

18 november 1944: 'De Engelsen staan nu aan de overkant van de Maas. Er kwam vanmiddag een Engelse krijgsgevangene langs. Vóór het klooster van de Karmelietessen sloeg een granaat op straat en doodde een paard; twee Duitsers werden gewond'.
zondag 17 december: 'Op het Karmelietessenklooster zijn gisteren 4 granaten gevallen: een zuster werd zwaar gewond'.
Naar verluidt herhaalden de zusters in de Karmel in die moeilijke tijd steeds hetzelfde schietgebedje: 'St Jozef zorg'. Net als andere Roermondse hopend op een behouden terugkeer van de mannen die naar Duitsland gedeporteerd waren en vertrouwend op vrede en wederopbouw.

In een tijd waarin de zekerheden van het geloof plaats maakten voor het digitale tijdperk zou alles anders worden. Het klooster zelf had een erg gesloten karakter. Wanneer goederen werden geleverd gebeurde dit via een soort 'draaimuur'. Voor ons is het nu haast onvoorstelbaar dat er in het 'Slot' slechts twee uur per dag gesproken mocht worden. Wereldse zaken kwamen niet ter sprake als het niet nodig was. Dit 'Slot' gedeelte van de Karmel was alleen voorbehouden aan de zusters en eerst afgescheiden met tralies, later met deuren. Hun intentie was inhoudelijke zingeving die vroeg om bezinning, inkeer en rust. Hoe was het gesteld met de buitenkant van hun huisvesting? De bouwstijl van het klooster was traditionalistisch met neogotische elementen. De Venlose architect Johannes Kayser die het ontwerp bedacht, stond bekend om zijn spitsbogen en hoge ramen. Het klooster zelf had een gesloten karakter. De kloostergebouwen omsloten een kloosterhof.

Het versierde geraamte

De Karmelietessen hebben hun eigen 'heilige': het versierde geraamte van Maria van Sint Jozef. Haar eigenlijke naam is Jacobine van Rhon, in 1598 geboren in Rotterdam in een streng katholiek vooraanstaand gezin. De Karmelietes was bijzonder vroom. Na haar overlijden in 1676 in Roermond gebeurde er een wonder. In 1704 opende men om mysterieuze redenen haar graf en trof een volledig intact lichaam aan. Een aangename geur steeg op uit de kist. Na een overstroming - 140 jaar na de begrafenis - verging het lichaam alsnog. De 'heilige' botten kwamen in 1878 terecht bij het klooster van de Ursulinen in de Zwartbroekstraat. Hier werden de beenderen versierd met sieraden en zijde. In 1989 werden de botten overgedragen aan de Karmelietessen van de Venloseweg. Vandaar vonden zij een bestemming in het klooster aan de Carmelstraat in Echt.

Huysplaats

In Maastricht werd een kerk tot hotel verbouwd, een ander kerkgebouw is in gebruik als boekhandel, in Roermond is gekozen voor woningbouw in het voormalige klooster van de Karmelietessen. In het verleden was men op die plek 'gericht op de eeuwigheid'. Zolang het historische besef niet verloren gaat, zal dit nieuwe aardse verblijf goed 'gegrond' zijn. ®

Geraadpleegde bronnen:

Gemeentelijk Archief Roermond

'Roermond bevrijd'

'A deo et rege' door Zuster Hermana

Op 14 december 2007 heeft het college van B en W een monumentenvergunning afgegeven aan Lambriex Beheer BV, gevestigd Wilhelminasingel 71 te Roermond, voor de verbouwing van het Carmelietessenklooster. Het complex is een rijksmonument en een monumentenvergunning is noodzakelijk voordat er een bouwvergunning kan worden afgegeven.

De Stichting Ruimte heeft in een zienswijze op 2 november 2007 aangegeven het niet eens te zijn met de voorgenomen verbouwing van het klooster tot appartementen en kantoor. De verbouwing bestaat onder andere uit de toevoeging van ramen onder de bestaande gevelopeningen, het optrekken van een nieuwe aanbouw aan de rechter zijgevel, het aanbrengen van een aantal deur- en raamopeningen in de achtergevel en het wijzigen van een groot aantal raam- en deuropeningen. Het gesloten karakter van het complex als geheel gaat daardoor voor een belangrijk deel verloren.

Door de interne verbouwing zullen de kloostergangen en de kloostercellen op geen enkele manier meer herkenbaar zijn.

Het voornemen om in de kloostertuin naast een parkeergarage ook een negental patiowoningen op te trekken die grenzen aan de bestaande kloostermuur doet aan de oorspronkelijke inrichting van de kloostertuin absoluut geen recht.

De opvattingen zoals wij die hebben verwoord in onze zienswijze zijn door het college niet overgenomen. Wij hebben op 22 januari 2008 een beroepsschrift ingediend bij de rechtbank te Roermond.

In onze opvatting ten aanzien van deze verbouwing staan we in dit geval niet alleen. Op 9 juli 2007 heeft de Commissie Beeldkwaliteit een in onze ogen goed onderbouwd negatief advies uitgebracht. De commissie heeft ook suggesties gedaan aan de architect, maar die zijn blijkbaar niet overgenomen.

Omdat het een Rijksmonument Betreft moet ook de Rijksdienst voor archeologie, cultuurlandschap en monumenten (RACM) ten aanzien van de voorgenomen verbouwing een advies uitbrengen. Dat hebben ze gedaan op 7 juni 2007 en de gemeente leest dat als een positief advies. Met de beste wil van de wereld kunnen wij dat echter zo niet lezen, maar oordeelt u zelf. "Gelet op het bovenstaande bestaan er vanuit het oogpunt van monumentenzorg geen principiële bezwaren tegen de herbestemming van het klooster tot woningen. Voor wat betreft de uitvoering van het hierboven beoordeelde plan zijn er met name bezwaren tegen het wijzigen van de hoofdstructuur. Ik raad u aan de plattegrond te herzien en de bestaande hoofdstructuur meer te respecteren met in acht name van het onder afweging genoemde "(einde citaat).

Inmiddels is er door de projectontwikkelaar een bouwaanvraag ingediend voor uitsluitend de parkeergarage en de negen patiowoningen.

Lucien Jansen

Wat dreigt in het Roermondse te verdwijnen, hoe staat het met nieuwe projecten en wat doen 'die mensen van Ruimte' daaraan?

Tekst en foto's **Leonard Fortuin**

'Stichting Ruimte en gemeente houden van elkaar!'

Op 14 februari jl. was het zover: wethouder Jos van Rey onthulde een van de informatiepanelen die Ruimte heeft opgehangen aan monumentale panden. Een select gezelschap kwam bijeen in de Sint-Jansstraat, bij het huis waar ooit de glazenier Joep Nicolas woonde en werkte. Voorzitter Quint Lommen memoreerde de voorgeschiedenis, de wethouder antwoordde met een passend betoog en onthulde daarna het paneel, bijgestaan door Ruimtes nieuwe penningmeester, Hein Tilborghs.

Weg met hindernissen

Het project Infopanelen, gestart in 2005, begon goed. De financiële steun van ANWB en Prins Bernhard Cultuur Fonds werd snel verkregen, spoedig lagen de borden klaar voor montage. Daarna ging het minder vlot dan Ruimte wenste. Op 16 november 2006 zou de toenmalige wethouder van cultuur, Lodewijk Imkamp, één van de panelen onthullen. Dat ging niet door omdat de gemeente van mening was dat Ruimte een monumentenvergunning nodig had, op grond van de Monumentenwet. De ANWB en de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten waren net zo verbaasd als wij, maar de gemeente handhaafde dit standpunt. Dus vroeg Ruimte begin 2007 een 'monumentenvergunning' aan en begonnen de ambtelijke molens te malen. Begin november 2007 werd de verleende vergunning gepubliceerd, half december werd hij onherroepelijk. Vervolgens besloot Ruimte de onthulling over Kerstmis, jaarwisseling en carnaval heen te tillen. Voorzitter Lommen vatte deze geschiedenis samen tijdens de onthulling en besloot met woorden die diep uit zijn Roermondse hart kwamen: 'Roermond is een mooie stad, laten we dat alsjeblieft zo houden!' De wethouder was het daar uiteraard helemaal mee eens.

Een liefdesverklaring?

Alvorens het paneel aan het huis van Joep Nicolaas te ontdoen van zijn papieren voorhang, sprak de wethouder woorden waaruit onder andere bleek dat zijn wereld er soms verrassend eenvoudig uitziet: 'Stichting Ruimte en de gemeente Roermond houden van elkaar omdat we

De ANWB dankte hij hartelijk voor de support. De gemeente heeft niet bijgedragen, al is er een subsidieregeling waar het project wel een beroep op had kunnen doen. 'Ik ben blij dat Ruimte geen geld heeft aangevraagd,' zei de wethouder. 'Nu kunnen we dat elders besteden.'

Volgens Jos van Rey is de Sint-Jansstraat heel belangrijk voor het Roermond en het DOC. 'Als ooit nog eens de noordelijke vestingwerken worden gerestaureerd - en door de wedstrijd rond de Cattendoren heeft het een impuls gekregen, we proberen dit jaar nog een voorstel te doen en daarmee een aanvang te maken - dan wordt dit dé straat voor de bezoekers van Roermond. Met dit bord, met dit initiatief, bewijst Ruimte die bezoeker een waardevolle dienst.'

beiden van monumenten houden. Helaas begrijpen we elkaar niet altijd even goed. Maar vandaag begrijpen we elkaar heel zeker wel goed. Een erfgoedstichting zoals de Stichting Ruimte en de lokale overheid hebben op monumententerrein precies dezelfde belangen. Alleen de afwegingen vallen wel eens anders uit. Maar dat proberen we tot een minimum te beperken in een stad waar een geweldige kaalslag is geweest. Dat behoort tot het verleden, we vragen nu aandacht (voor monumentenzorg) en geven die ook.'

'Er is geen enkele gemeente in Limburg die de laatste jaren zoveel geld voor monumentenzorg door de raad heeft laten goedkeuren. Dit jaar weer € 500.000. Dus, laten we in ieder geval proberen samen op te trekken en vooral elkaar het werk niet zwaarder te maken dan het al is, af en toe.'

Tien infopanelen hangen - eindelijk!

De Stichting Ruimte heeft de volgende monumentale panden in Roermond van een paneel voorzien:

- Huis waar Joep Nicolas woonde en werkte (Sint Jansstraat 6-10)
- Atelier Thissen (Minderbroedersstraat)
- Huis 'De Kar' (Brugstraat)
- Prinsenhof (Pollaertstraat)
- Apotheek Haan (Neerstraat)
- Kasteel 'De Tegelarije' (tussen Sint Wirosingel, Elmptweg en A73)
- St. Christoffelhuis (Lindanusstraat)
- Pand Nollen (Godsweetersingel)
- Begaardenklooster (hoek Zwartbroekstraat en Bakkerstraat)
- Teeken- en Ambachtsschool (hoek Godsweederstraat en Gosdweetersingel)